

MARKAZIY OSIYODAGI SHAMANIZM**Bazarova Irodaxon****Qo'qon Universiteti Andijon Filiali****Tarix va ijtimoiy fanlar kafedrası, PhD****email:bazarovairoda8379@gmail.com****To'ychiyeva Muxlisa Nizomiddin qizi****Kokand Universiteti Andijon filali Davolash ishi yo'nalishi****24-21-guruh****94 863 09 17****muhlisaxonn06@gmail.com**<https://doi.org/10.5281/zenodo.20656673>**Abstract**

Ushbu maqolada Markaziy Osiyo xalqlarining qadimiy diniy e'tiqodlaridan biri bo'lgan shamanizmning kelib chiqishi, rivojlanishi va o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Shamanizmning turkiy xalqlar hayotidagi o'rnini, uning tabiat, ruhlar va ajdodlarga sig'inish bilan bog'liq jihatlari yoritiladi. Shuningdek, islom dini kirib kelgandan keyin shamanistik qarashlarning ayrim unsurlari xalq urf-odatlarini va marosimlarida saqlanib qolganligi haqida ma'lumot beriladi. Tadqiqot natijasida shamanizm Markaziy Osiyo xalqlarining tarixiy-madaniy merosining muhim qismi ekanligi ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: shamanizm, Markaziy Osiyo, turkiy xalqlar, diniy e'tiqodlar, ruhlar, ajdodlarga sig'inish, marosimlar, baxshi, kam, tengrichilik, madaniy meros.

Kirish

Markaziy Osiyo qadimdan turli madaniyatlar va diniy qarashlar chorrahasi bo'lib kelgan. Bu hududda islom dini keng tarqalishidan avval turli diniy e'tiqodlar mavjud bo'lgan. Shular orasida shamanizm alohida o'rin egallaydi. Shamanizm inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikka asoslangan qadimiy diniy tasavvurlar tizimi bo'lib, unda ruhlar bilan aloqa qilish va ularning ta'siriga ishonish muhim o'rin tutadi.

Asosiy qism

Shamanizm ibtidoiy diniy e'tiqodlarning eng qadimiy shakllaridan biri hisoblanadi. Ushbu e'tiqodga ko'ra, tabiatdagi barcha narsalar — tog'lar, daryolar, daraxtlar, hayvonlar va insonlar ma'lum ruhlarga ega deb qaralgan. Ruhlar inson hayotiga ta'sir ko'rsatishi mumkin deb hisoblangan.

Markaziy Osiyoda shamanlar “kam”, “baxshi” yoki “oqin” kabi nomlar bilan atalgan. Ular xalq orasida ruhlar bilan muloqot qiluvchi, kasalliklarni davolovchi, marosimlarni o'tkazuvchi va kelajak haqida bashorat qiluvchi shaxslar sifatida tanilgan. Shamanlar maxsus marosimlar davomida qo'shiq aytish, doira chalish va turli harakatlar orqali ruhlar bilan aloqa o'rnatishga harakat qilganlar.

Turkiy xalqlar orasida shamanizm ko'pincha tengrichilik bilan chambarchas bog'liq bo'lgan. Ko'k Tangri oliy kuch sifatida e'tirof etilgan bo'lsa-da, turli ruhlar va ajdodlarning ham inson hayotiga ta'siri bor deb qaralgan. Shu sababli ajdodlar ruhi va tabiat kuchlariga hurmat bilan munosabatda bo'lish an'anaga aylangan.

VIII asrdan boshlab Markaziy Osiyoda islom dini keng tarqala boshladi. Natijada shamanizm asta-sekin o'z mavqeini yo'qota bordi. Biroq uning ayrim unsurlari xalq og'zaki ijodi, urf-odatlar va marosimlarda saqlanib qoldi. Jumladan, ayrim davolash usullari, baxshichilik an'analari hamda

tabiatga hurmat bilan munosabatda bo'lish kabi qarashlarda shamanistik elementlarni uchratish mumkin.

Bugungi kunda shamanizm tarixiy va etnografik nuqtai nazardan o'rganilmoqda. U Markaziy Osiyo xalqlarining qadimiy dunyoqarashi, ma'naviy hayoti va madaniyatini tadqiq etishda muhim manba hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, shamanizm Markaziy Osiyo xalqlarining eng qadimiy diniy e'tiqodlaridan biri bo'lib, ularning ma'naviy va madaniy hayotida muhim o'rin tutgan. Islom dini tarqalishi natijasida shamanizmning ta'siri kamaygan bo'lsa-da, uning ayrim unsurlari xalq an'analari va urf-odatlarida saqlanib qolgan. Shamanizmni o'rganish Markaziy Osiyo xalqlarining tarixiy taraqqiyoti va madaniy merosini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Karimov U. *Dinshunoslik asoslari*. – Toshkent: Tafakkur, 2020.
2. Jabborov I. *O'zbek xalq etnografiyasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 1994.
3. Tokarev S.A. *Rannie formy religii*. – Moskva: Politizdat, 1990.
4. Basilov V.N. *Shamanstvo u narodov Sredney Azii i Kazaxstana*. – Moskva: Nauka, 1992.
5. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, turli jildlar.
6. Islom ensiklopediyasi. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2017.
7. Dinshunoslik. Oliy ta'lim muassasalari uchun darslik. – Toshkent, 2022.
8. Abu Rayhon Beruniy. *Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar*. – Toshkent: Fan, 1968.